

³¹ «Українське Слово». – 1941. – 17 жовтня. – Ч. 33. – С. 4.

³² «Українське Слово». – 1941. – 19 жовтня. – Ч. 35. – С. 4.

³³ Нове Українське Слово. – 1943. – 19 лютого. – №42 (360). – С. 4.

³⁴ Пристайко В.І. «Чи був «Матч смерті»? Документи свідчать» / В.І.Пристайко. – К. : ЕксОб, 2006. – С. 23.

³⁵ Там само. – С. 24-25.

³⁶ Кузнецов А. Бабий Яр: роман-документ / А. Кузнецов. – К.: «Саммит-Книга», 2008. – С. 221.

³⁷ Немцы играли невероятно грубо // Спорт-ревью. – 2006. – 4 августа. – С. 5–6.

³⁸ Рудель Г. Пилот «Штуки» / Г.Рудель: Пер.: Е. Ковалев. – Мн. : Харвест, 2006. – С. 51, 106.

³⁹ Липферт Г. Дневник гауптмана люфтваффе. 52-я истребительная эскадра на Восточном фронте. 1942-1945 / Г.Липферт: Пер.: М.В. Зефирова. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2007. – С. 159.

УДК: 323.1(477):069 (437-25)

© Роман Федорук
(м. Луцьк)

СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЮ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ В ПРАЗІ

В статті висвітлено становлення та діяльність Музею визвольної боротьби України в Празі у 1925–1948 роках, як культурно-освітнього закладу української еміграції в Чехословаччині. Основна увага зосереджена на діяльності Товариства Музею визвольної боротьби України по створенню музею та етапи його функціонування.

Ключові слова: Українська політична еміграція в Чехословаччині, Музей визвольної боротьби України в Празі, Український дім, Український вільний університет, Іван Горбачевський, Дмитро Антонович, Симон Наріжний.

Роман Федорук. Становление и деятельность Музея освободительной борьбы Украины в Праге.

В статье отображено становление и деятельность Музея освободительной борьбы Украины в Праге в 1925-1948 годах, как культурно-просветительное учреждение украинской эмиграции в Чехословакии. Главное внимание сосредоточено на деятельности Общества Музея освободительной борьбы Украины по созданию музея и этапы его функционирования.

Ключевые слова: Украинская политическая эмиграция в Чехословакии, Музей освободительной борьбы Украины в Праге, Украинский дом, Украинский вильный университет, Иван Горбачевский, Дмитрий Антонович, Симон Наріжний.

Roman Fedoruk. The Establishment of the Activity of the Museum of the Ukrainian Liberation Struggle in Prague.

The article is devoted to the establishment and the activity of the Museum of the Ukrainian Liberation Struggle in Prague in 1925-1948, as cultural and educational institution of the Ukrainian emigration in Czechoslovakia. The main attention is concentrated on the activity of the Community of the Museum of the Ukrainian Liberation Struggle, especially on the establishment of the museum and stages of its functioning.

Key words: Ukrainian political emigration in Czechoslovakia, Museum of the Ukrainian Liberation Struggle in Prague, Ukrainian House, Ukrainian Free

University, Ivan Horbachevsky, Dmytro Antonovych, Simon Narigny.

Музей визвольної боротьби України в Празі проіснував 23 роки і сповна прислужився Україні. Його створення та діяльність уособлює боротьбу наших співвітчизників в еміграції за ідеали української національної державності. З відновленням в Україні досліджень здобутків «Музею визвольної боротьби України» в Празі, усвідомлюємо вагомість цього культурно-освітнього закладу, як важливого осередку консолідації зусиль української політичної еміграції із збору і збереження свідчень національного відродження та державотворення для майбутніх поколінь українського народу.

Метою даної розвідки є висвітлення становлення та діяльності «Музею визвольної боротьби України» в Празі (1925–1948 роках).

Радянська історіографія замовчувала факт існування Музею визвольної боротьби України в Празі, а тому перші відомості про його діяльність знаходимо у роботах представників української еміграції. Уперше історію заснування музею і його товариства у 1939 році опублікував в газеті «Тризуб» член управи товариства музею професор С. Сірополко. У 1942 р. з'являються дослідження заступника директора цього музею, а згодом і директора С. Наріжного «Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами», де автор побіжно згадує про культурницькі та наукові осередки, які стали передумовою його створення. У 1959 р. в Цюріху Симон Наріжний друкує ще одну свою роботу «Як рятували Музей визвольної боротьби України» де побіжно описує процес становлення музею та долю після Другої світової війни.

Із здобуттям незалежності України та появою можливості вільного доступу до архівів Києва, Львова, Праги, Москви та інших міст, розпочався новий етап досліджень цієї тематики. Так, на початку 1990 – х рр. перші відомості про діяльність музею зустрічаються в розвідках українських дослід-

ників, зокрема, Г. Боряка, Є. Пшеничного, В. Ульяновського, С. Ульяновської, Л. Лозенка, А. Кентія, Л. Яковлевої, О. Федорука. У 1996 р. з'являється монографічне дослідження словацького дослідника українського походження Миколи Мушинки «Музей визвольної боротьби України в Празі та доля його фондів», яка перевидавалася із доповненнями 2005 р. В них автор відтворює хронологію діяльності музею та з'ясовує долю фондів музею після його ліквідації.

На початку 1990 – х рр. з'являється розвідка американської дослідниці Патриції Кеннеді Грімстед про долю та переміщення празького архіву. В результаті плідної праці із – під пера дослідниці виходять праці «Празькі архіви» у Києві та Москві: повоєнний розшук і вивезення еміграційної архівної українки».

У 2005 р. чеська дослідниця Оксана Пеленська на основі віднайдених у Слов'янській бібліотеці Праги фондів Музею визвольної боротьби України в Празі, а саме – художніх творів, видає роботу «Український портрет на тлі Праги». Авторка частково висвітлює історію музею і українських мистецьких осередків, здійснює опис віднайдених художніх творів та подає інформацію про їх авторів.

У 2008 р. з'являється монографічне дослідження київської дослідниці Марини Палієнко «Архівні центри української еміграції», в якій висвітлено діяльність українських культурно-освітніх та наукових центрів міжвоєнної Європи, в тому числі і Музею визвольної боротьби України.

Відомі також присвячені окремим аспектам даної теми публікації І. Гловацького, М. Чабан, А. Моравкової, Б. Єржакова та інші.

Метою даної розвідки є висвітлення становлення та діяльності «Музею визвольної боротьби України» в Празі (1925–1948 роках).

Музей визвольної боротьби України в Празі був заснований в травні 1925 року з ініціативи професорів Українського вільного університету, Карлового університету та керівництва культурно-просвітницького гуртка з Йозефова.

Ініціатива заснування музею виходила від українських військових діячів зосереджених в таборах для інтернованих у Ліберці, Німецьке – Яблонне, Йозефові.

В 1921 р. Військово-історичною управою Генерального штабу був створений Головний військово-історичний музей-архів Армії УНР. В основу новоствореної установи були покладені матеріали зібрані культурно-просвітницькими гуртками в таборах, а саме урядові документи, майно, предмети побуту, матеріали таборової діяльності. Перед керівництвом музею-архіву постало питання, куди перенести зібрані матеріали після розпуску армії та закриття таборів. Сформувався переконання про необхідність створення музею визвольної боротьби за межами військових структур. У 1924 р. керівни-

цтво культурно-просвітницького гуртка з Йозефова звернулося до вчених Українського вільного університету створити музей, який би в першу чергу був пов'язаний з періодом визвольних змагань.

Ініціативною групою було створено підготовчий комітет який очолив професор Іван Горбачевський. 4 січня 1925 року відбулося його перше засідання, на якому був опрацьований статут майбутнього товариства музею¹. Тоді було визначено назву, як «Музей визвольної боротьби України» і прийнято рішення про створення товариства з однойменною назвою: Товариство «Музею визвольної боротьби України». Перший статут Товариства ухвалено декретом Земського уряду в Празі ч. 2А 4552/24 12 січня 1925 року². А 16 січня 1925 року його затвердило Міністерство закордонних справ Чехословаччини³.

Офіційним власником музею було Товариство. На перших загальних зборах Товариства МВБУ, які відбулися 28 травня 1925 року⁴ було обрано голову та членів його. Першим головою Товариства став професор І. Горбачевський, а його членами: проф. П. Андрієвський, Д. Александрович, К. Антонович, проф. А. Артемович, І. Бейгерт, С. Ганицький, проф. Л. Білецький, П. Богацький, І. Бочковський, Є. Вировий, М. Дольницький, проф. О. Ельхейман, В. Кушнір, проф. Р. Лещенко, М. Левицький, проф. Б. Матюшенко, І. Мельницький, М. Масевич, І. Мірний, З. Мірна, Г. Омельченко, М. Омельченко, М. Славинський, проф. В. Січинський, Ю. Сірий, проф. С. Смаль-Стоцький, О. Шульгин, М. Шульгина, проф. Ф. Щербина. Загальна кількість членів товариства на 1 серпня 1925 року становила 36 осіб, а до кінця року кількість членів Товариства збільшилась вдвічі і становила 64 особи⁵.

На зборах Товариства 28 травня 1925 року було обрано управу як керівний орган Товариства. До неї увійшли: проф. І. Горбачевський, голова управи, його заступник О. Лотоцький; члени: генерал М. Омелянович-Павленко, проф. О. Колеса, проф. В. Біднов, проф. В. Старосольський, М. Коновалець (секретар). Сенат Українського вільного університету далагував до управи проф. Д. Дорошенка і доцента А. Яковліва. Тоді ж була обрана і ревізійна комісія, до неї увійшли: проф. С. Шелуха, К. Лотоцький, М. Коновалець (секретар)⁶.

Всього Товариство з управою і ревізійною комісією нараховувала на той період 46 членів. На першому засіданні товариства був також затверджений розмір членських внесків, який становив 10 чеських корун щорічно⁷.

11 червня 1925 року на другому засіданні управи директором музею було обрано проф. Д. Антоновича⁸.

Контроль за діяльністю Товариства здійснювався громадськістю через друкований орган «Вісті Музею визвольної боротьби України». Виходити

«Вісті» мали неперіодично, а в міру накопичення матеріалу.

Метою діяльності Товариства, як зазначалося в параграфі другому Статуту другий: «є наукове дослідження всього, що стосується визвольної боротьби, шляхом зосередження, удержання, опису всіх предметів і матеріалів, зв'язаних з цією боротьбою, та уможливлення наукової праці на цій основі»⁹.

В травні 1925 року І. Горбачевський обговорив справу заснування МВБУ з тодішнім міністром культури Чехословаччини Гірсою та міністром-радником Завазалом, які дали згоду на заснування музею і висловили ділову підтримку¹⁰. Міністерство закордонних справ Чехословацької Республіки виділило для музею в палаці Волькенштейн /Лазенська, 11, Прага III/ від 1 липня 1925 року окреме приміщення, яке і стало першим місцем розташування музею.

З метою збору матеріалу управа звернулася до всіх українських громадян та організацій в усьому світі із закликом передавати документи і матеріали та вносити пожертви для музею. Звернення-заклики проводилися через «Вісті МВБУ», а також через світову українську пресу. У зверненні до українського громадянства управа зазначала: «Значіння і вага Музею остільки ясні, що Товариство іде на зустріч потребі, яка вже давно і живо відчувається широкими кругами Українського громадянства, Управа Товариства кличе усіх, хто має в себе які несуть цінні для Музею речі, віддати їх Музеєві на власність, або як депозит. З тим проханням звертається Управа як до приватних осіб, так і до гуртків, а зокрема до урядових, політичних, військових, культурних, благодійних та інших установ та організацій»¹¹.

Великою цінністю для музею мало все, що відноситься до настроїв, думок, оцінки щодо визвольної боротьби, як українців, так чужинців, особливо відношення до цієї боротьби чужих урядів, політичних та неполітичних організацій гуртків, поодиноких осіб¹². Через це, управа у «Вістях МВБУ» подає приклади речей, які необхідно збирати для передачі музею¹³.

Українська громадськість відразу відгукнулася на заклик управи Товариства. Першими жертводавцями музею були самі його члени. Так докторка Н. Герцен внесла до музею малюнки і переписку (679 номерів), М. Коновалець, секретар управи, вніс до музею фотографії, фронтові видання і різні документи з історії визвольної боротьби (443 найменувань), Проф. В. Біднов – матеріали з фронту і еміграції в Польщі (252 найменувань), проф. Д. Антонович – дипломатичні, науково-літературні матеріали, дипломатичну переписку (342 номерів), проф. В. Сімович дав у дар музею матеріали із таборових реліквій з часів війни (257 найменувань), проф. Д. Дорошенко вніс до музею документи військової місії в Римі (98 номерів) та інші¹⁴.

Одночасно до музею надходили пожертви від наукових, культурних та політичних організацій. Стрільська рада УСС передала на переховування в музей архів УСС. Український вільний університет в Празі передав 2341 документів архіву зібраного при бібліотеці. Центральний союз українського студентства передав 3510 номерів загального архіву. Студія пластичного мистецтва внесла 23 експоната малюнків та фотографій. Представництво ЗНУР в Празі поповнило музей 427 одиницями політичних та архівних документів. Українське історично-філологічне товариство в Празі передало 17 номерів літературно-наукового матеріалу. Товариство «Український академічний хор» в Празі внесло 49 мистецьких документів. Союз журналістів письменників подарував 45 одиниць фотографій, дипломатичних і літературних матеріалів. Український допомоговий комітет культурним силам за кордоном вніс фотографії, звіти і документи¹⁵.

Після опрацювання та систематизації фондів було створено чотири відділи: політично-дипломатичний, військовий, період еміграції та загальний. Військовий відділ очолив генерал М. Омелянович-Павленко, а рештою трьома завідував директор музею Д. Антонович¹⁶. Під керівництвом Д. Антоновича в музеї працювало ще троє людей: М. Коновалець, К. Купчанко та Вербинський¹⁷.

Значні поступлення фондів потребували розширення приміщення музею. Протягом року він ще двічі міняв свою адресу. Після кількох місяців матеріали музею були перевезені в трикімнатний будинок на Малій Страні /вул. Кармелітська, 12/, а в травні 1926 року в три просторі кімнати та три склади-гаражі на Жижков /вул. Карлова, 14¹⁸.

Навесні 1926 року Міністерство закордонних справ Чехословаччини відмовили Товариству МВБУ в оплаті орендованого приміщення. Музей опинився на межі закриття. Через брак коштів на оренду фонди музею тимчасово були перевезені на збереження до приміщення Українського вільного університету в Празі¹⁹. Подальша доля музею залежала від фінансової можливості Товариства та пошуку меценатів.

Поштовхом для відновлення активності музею став візит у 1929 році до Праги американського підприємця українського походження Григорія Каленика Лисюка. Ознайомившись з характером фондів музею, метою та фінансовим станом він зобов'язався фінансувати його. Щорічне утримання музею становило 300-350 доларів²⁰. Завдяки цій допомозі музей переїздить в нове орендоване приміщення з трьох великих кімнат та двох гаражів. В 1934 році кількість кімнат за рахунок збільшення орендованої площі зросла до семи. В цьому приміщенні музей працював до лютого 1938 року²¹.

З відновленням роботи музею відновився і випуск «Вістей МВБУ». В червні 1930 року вийшло третє число. Фінансова скрута не загальмувала

процес нагромадження фондів. Впродовж другої половини двадцятих років музеї поповнювалися новими надходженнями.

Важливий вклад до музею зробив Український академічний комітет, що не тільки передав свої матеріали, а став його фундатором. Жертводавцями були, як звичайно культурно-наукові інституції та товариства Праги, а саме Український вільний університет, Господарська академія в Чехословаччині, Високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова, Академія пластичного мистецтва. Передавали до музею свої матеріали видавництва «Кубанський край», «Українська молодь», «Веселка»²².

Поповнилися фонди музею і за рахунок українських організацій, що розпалися. Це були архіви і діловодства Союзу визволення України, Союз українських журналістів і письменників у Відні, Товариство «Українська книга», Громада ім. Сковороди і ряд інших українських громадських організацій. Передали свої архіви і члени Товариства МВБУ, що виїжджали з Чехословаччини, а саме професори Українського Вільного університету В. Біднов, П. Андріївський, О. Лотоцький, В. Старосольський²³.

Зробив до музею свій вклад і Г. Каленик Лисюк, це фотографії, часописи, матеріали з громадського життя українців в Америці.

З 1-го жовтня 1932 року було введено посаду заступника директора музею, на яку управа обрала учня Д. Антоновича Симона Наріжного²⁴. На цій посаді С. Наріжний працював протягом двадцяти років, аж до його видворення з Чехословаччини в 1950-му році.

Нагальною потребою музею, у зв'язку із значними надходженнями фондів і надалі лишалося питання розширення приміщення. Як вирішення цієї проблеми Товариство МВБУ ухвалило рішення про купівлю землі та будівництво «Українського дому», в якому і мав розташовуватись музей. За постановою управи Товариства МВБУ від 8 жовтня 1932 року була створена комісія у справі «Українського дому». До її складу увійшли проф. А. Яковлів, проф. Д. Антонович, полковник Д. Антончук, проф. С. Сірополко, проф. В. Сімович, Є. Вировий, проф. С. Наріжний. 10 жовтня 1932 року комісія провела перше засідання. Завданням комісії була широка пропаганда справи «Українського дому» та збір коштів²⁵. До квітня 1935 року відбулося 15 засідань комісії²⁶.

Справою пропаганди керував С. Наріжний. А. Яковлів займався пошуками землі під забудову будинку. Над проектом «Українського дому» працювали інженер А. Галька і архітектор А. Корнійчук. Керівництво щодо збору коштів та проекту дому здійснював Д. Антонович²⁷.

Конкретного змісту справа придбання «Українського дому» набула в жовтні цього ж року, коли на засіданні управи Товариства 7 жовтня 1932 року,

український меценат Яків Макогін зобов'язався дати половину витрат на будівництво будинку²⁸.

На загальних зборах Товариства 8 жовтня 1935 року був обраний новий голова Товариства і управи проф. С. Смаль-Стоцький. До новообраної управи увійшли проф. А. Яковлів (заступник голови), проф. А. Артимович, Є. Вирів, проф. Б. Мартос, проф. С. Сірополко, проф. Ф. Слісаренко, проф. Д. Дорошенко та О. Мицюк. До складу ревізійної комісії увійшли проф. В. Гармашів, доц. І. Кабачків, І. Мірний. Проф. І. Горбачевського та К. Лисюка обрали почесними членами Товариства²⁹. При управі було створено комісію побудови «Українського дому» на чолі з проф. А. Яковлевим, до складу якої увійшли Є. Вировий (скарбник) та проф. Б. Мартос³⁰.

Брак коштів унеможлилював скорію побудову нового приміщення музею. В 1937 році Товариство МВБУ підтримало пропозицію Д. Антоновича не будувати, а купити готове приміщення.

16 березня 1938 року управа Товариства МВБУ купила триповерховий будинок по вулиці Горимовій (нині Шишківій), у кварталі Нусле. Протягом 1938-1939 років його переобладнували для цілей музею. Нова експозиція музею у новозбудованому приміщенні була відкрита 29 червня 1939 року³¹.

Незадовго після купівлі приміщення «Українського дому» помирає голова Товариства С. Смаль-Стоцький. Його наступником стає проф. А. Яковлів.

Новим випробуванням для Музею визвольної боротьби України став початок Другої світової війни. Після захоплення у 1939 році Чехословаччини, окупаційна влада заборонила діяльність музею. Зусиллями С. Наріжного та Д. Антоновича, вдалося переконати німецьку окупаційну владу відновити роботу музею.

У зв'язку із п'ятнадцятиріччям з часу заснування музею 1940 році Товариство організувало ряд виставок. Вони були присвячені таким темам: Українська періодика; українські календарі; Українські публікації в Азії; Статути й регламенти українських установ та організацій; Пам'ятки української академічної громади в Празі; Українські клеписдри й інші похоронні повідомлення; Поштові картки українських установ, організацій та окремих осіб³².

Чергові зміни у складі Товариства було здійснено у 1943 році. 27 лютого відбулися загальні збори Товариства, в яких взяло участь 50 членів, головою було обрано проф. Д. Дорошенка. До новообраної управи увійшли проф. І. Панькевич, проф. Я. Рудницький, проф. М. Добриловський, С. Метренчук. Не змінилося керівництво музею, директором залишився Д. Антонович, а його заступником С. Наріжний³³.

В цей період Товариство МВБУ поповнилося новими членами що емігрували з України в Чехос-

ловаччину. Зі Львова приїхали В. Дорошенко, проф. В. Міяковський та Л. Окіншевич³⁴.

Наприкінці 1944 року через хворобу Д. Антоновича на посаду директора музею обрали В. Дорошенка.

30 листопада 1944 року на засіданні управи, був обраний новий склад Товариства МВБУ, головою лишався проф. Д. Дорошенко, обов'язки секретаря виконував доц. І. Мазепа, а скарбника проф. І. Панькевич. Директором музею призначили В. Дорошенка, його заступником пропонували бути С. Наріжному, проте із власних міркувань той відмовився³⁵. Згодом, коли В. Дорошенко емігрував, обов'язки директора музею прийняв.

Трагічним в історії музею стало 14 лютого 1945 року коли під час американського бомбардування Праги, було зруйновано будинок «Українського дому», де знаходився музей. Нанесені пошкодження будинку були значними. Частково зруйновано великий виставковий зал з виставленими в ньому скульптурами, колекція картин і багато інших музейних фондів, повністю зруйновано зал засідань, частину бібліотеки, архів.

Зусиллями Симона Наріжного з групою співробітників, відданих музейній справі та українськими студентами вищих і середніх шкіл фонди музею, що вціліли було перенесено в підвальні приміщення Клементинума Чеської Народної бібліотеки, склади Архіву Міністерства внутрішніх справ та до приватних квартир членів Товариства музею.

7 квітня 1945 року на загальних зборах Товариства МВБУ прозвітував, головою Товариства Д. Дорошенко було запропоновано перейменувати «Музей визвольної боротьби України» на «Український музей»³⁶. Було затверджено новий склад управи, до якої увійшли новообраний голова В. Бірчак, заступник голови проф. М. Добриловський, секретар М. Матюшенко, скарбник Г. Калюжний, З. Мірна та радник С. Метренчук³⁷.

Із закінченням Другої світової війни та встановленням прорадянської влади в Чехословаччині подальша доля музею була приречена. На музейне майно був накладений арешт, вважаючи його військовою контрибуцією. Директор музею С. Наріжний заходився рятувати архіви, вдаючись до крайніх заходів. Він пише три листи Сталіну, в яких доводить, що музей суто наукова установа, побудована без найменшої державної допомоги й утримуваний, в основному, на кошти американської еміграції³⁸. За доручення Сталіна заборону на матеріали МВБУ було скасовано. С. Наріжному вдається відновити діяльність Товариства музею та легалізувати його під новою назвою «Український музей». Відкривається доступ до раніше заблокованих банкових заощаджень, проведено загальні збори, зібрано членські внески, упорядковано музейні фонди. Членами Товариства вдається видрукувати невели-

кі брошури, організувати виставки, проте така робота тривала недовго, біля двох років.

25 лютого 1948 року до влади в Чехословаччині прийшли комуністи, а вже 15 березня діяльність музею і Товариства музею були заборонені. Остаточно 26 березня його офіційно закрили, визнавши «антидержавними», «антирадянськими» установами. Напередодні закриття музею С. Наріжний юридично оформив передачу майна музею Злученому українсько-американському допомоговому комітетові у Фінляндії, однак можливість забрати музейні матеріали комітет не скористався.

Останній директор музею С. Наріжний доклав чимало зусиль для збереження фондів МВБУ. В численних скаргах, протестах, зверненнях до чехословацького керівництва та міжнародних організацій, він захищає права музею та намагався запобігти вивезенню та знищенню його фондів. Пізніше, в опублікованій в Канаді брошурі під псевдонімом Іван Бирич, він писав: «Нечуване і неможливе ні в якій культурній країні державне насилля над українською національною музейною інституцією, яка десятки літ існувала тут вповні легально, користуючись гостинністю для своєї чисто наукової діяльності».

В лютому 1950 року С. Наріжний з сім'єю мусив покинути Чехословаччину. За тодішніми законами особи, що покидали країну, не мали права вивозити друковані й рукописні матеріали, список всіх перевезених речей складався повіреною особою та завірявся нотаріусом. За порушення цих вимог могли арештувати з не передбачуваними наслідками. В таких умовах Наріжний не міг вивезти навіть власного листування, не кажучи вже про архівні документи. Щонайменша зачіпка могла стати підставою для депортації до Радянського Союзу.

Після того, як Симона Наріжного з сім'єю переправили в Австрію в табір для переселених осіб, він домагався передачі матеріалів МВБУ під надійний захист. З приводу цього писав: «Погодивши найнеобхідніші таборові справи, я відразу почав листування відносно Музею, що його я в останніх місяцях свого перебування в Чехії не міг провадити вільно з Праги, бо там була заведена особлива реєстрація всіх адресантів, що посилали листи за кордон»³⁹. Писав колишнім респондентам в США, Канаду, країни Західної Європи, звертався до Злученого українсько – американського допомогового комітету (ЗУАДК) і до Українського вільного університету (УВУ) у Мюнхені. Проте досягти позитивних зрушень не вдалося.

Після від'їзду Симона Наріжного з Чехословаччини подальша доля музею була вирішена новою владою. Основну частину фондів вивезено до СРСР, частина залишилася в Празі, багато матеріалів було просто знищено. Після двадцяти років кропіткої роботи музей припинив свою діяльність.

¹ Національний архів ЧР. – Ф.: „Український музей” – Картон II. – інвентар 7. – С. 6.

² Махаткова Р. „Український музей” в Празі. Опис фонду / Раїса Махаткова. - Київ-Прага, 1996. – С. 29.

³ Вісті МВБУ / Вісті Музею Визвольної Боротьби України. – 1925. – Ч.2. – С. 3.

⁴ Палієнко М. Архівні центри української еміграції / Марина Палієнко. – Київ, 2008. - С. 176.

⁵ Там само. – С. 177.

⁶ Вісті МВБУ / Вісті Музею Визвольної Боротьби України. – 1925. – Ч.1. – С. 3.

⁷ Там само. – С. 3.

⁸ Там само. – С. 3.

⁹ Палієнко М. Архівні центри української еміграції / Марина Палієнко. – Київ, 2008. – С. 511.

¹⁰ Національний архів ЧР. – Ф.: „Український музей” – Картон I. – інвентар 4. – С.106-108

¹¹ Вісті МВБУ / Вісті Музею Визвольної Боротьби України. – 1925. – Ч.1. – С. 2.

¹² Там само. – С. 2.

¹³ Там само. – С. 2.

¹⁴ Там само. – С. 3.

¹⁵ Там само. – С. 3.

¹⁶ Палієнко М. Архівні центри української еміграції / Марина Палієнко. – Київ, 2008. – С. 170.

¹⁷ Мушинка М. Дмитро Антонович і Музей визвольної боротьби України в Празі./ Д. Антонович і українське мистецтво // упорядн. Дагмар Петішкова. – Прага, 2009. – С. 126.

¹⁸ Мушинка М. Музей визвольної боротьби України в Празі та доля його фондів / Микола Мушинка. – Прага, 2005. – С. 74.

¹⁹ Пеленська О. Український портрет на тлі Праги. Нью-Йорк / Оксана Пеленська. – Прага, 2005. – С. 41.

²⁰ Мушинка М. Музей визвольної боротьби України в Празі та доля його фондів / Микола Мушинка. – Прага, 2005. – С. 74.

²¹ Пеленська О. Український портрет на тлі Праги. Нью-Йорк / Оксана Пеленська. – Прага, 2005. – С. 43.

²² Вісті МВБУ / Вісті Музею Визвольної Боротьби України. – 1930. – Ч.3. – С. 3.

²³ Там само. – С. 3.

²⁴ Вісті МВБУ / Вісті Музею Визвольної Боротьби України. – 1935. – Ч.8. – С. 8.

²⁵ Національний архів ЧР. – Ф.: „Український музей” – Картон II. – інвентар 7. – С. 6.

²⁶ Палієнко М. Архівні центри української еміграції / Марина Палієнко. – Київ, 2008. – С. 183.

²⁷ Національний архів ЧР. – Ф.: „Український музей” – Картон II. – інвентар 7. – С. 6.

²⁸ Вісті МВБУ / Вісті Музею Визвольної Боротьби України. – 1935. – Ч.8. – С. 9.

²⁹ Палієнко М. Архівні центри української еміграції / Марина Палієнко. – Київ, 2008. – С. 189.

³⁰ Там само. – С. 190.

³¹ Пеленська О. Український портрет на тлі Праги. Нью-Йорк / Оксана Пеленська. – Прага, 2005. – С. 47.

³² Мушинка М. Музей визвольної боротьби України в Празі та доля його фондів / Микола Мушинка. – Прага, 2005. – С. 80.

³³ Там само. – С. 81.

³⁴ Наріжний С. Як рятували Музей визвольної боротьби України в Празі / Симон Наріжний. – Цюрих, 1959. – С. 37.

³⁵ Національний архів ЧР. – Ф.: „Український музей” – Картон II. – інвентар 12. – С. 17.

³⁶ ЦДАВО України. Ф. 4026. - Опис 1. – Спр. 7. – С. 23-27.

³⁷ Там само. – С. 23-27.

³⁸ Мушинка М. Музей визвольної боротьби України в Празі та доля його фондів / Микола Мушинка. – Прага, 2005. – С. 83.

³⁹ Наріжний С. Як рятували Музей визвольної боротьби України в Празі / Симон Наріжний. – Цюрих, 1959. – С. 227.